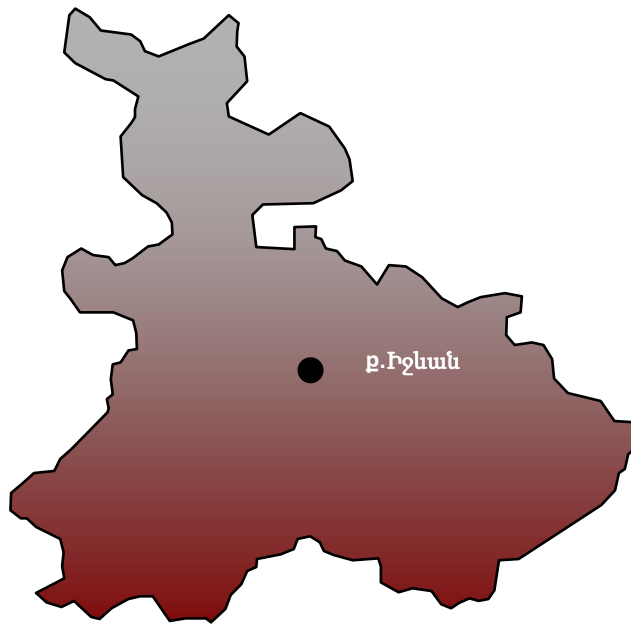

ՀՀ ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՏՄԱԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Մարզկենտրոնը՝

ք. Իջևան

Տարածաշրջանները՝

Իջևան,
Տավուշ,
Նոյեմբերյան,
Դիլիջան

Քաղաքները՝

Իջևան,
Նոյեմբերյան,
Այրում,
Բերդ,
Դիլիջան

Տարածքը	2 704 քառ.կմ
ՀՀ տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը	9.1%
Քաղաքային համայնքներ	5
Գյուղական համայնքներ	57
Քաղաքներ	5
Գյուղեր	62
Բնակչության թվաքանակը 2011թ. տարեվերջին	134.8 հազ.մարդ
այդ թվում՝	
քաղաքային	52.8 հազ.մարդ
գյուղական	82.0 հազ.մարդ
ՀՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում մարզի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2011թ.	4.1 %
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը	39.2 %
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր	112 115 հա
այդ թվում՝ վարելահողեր	25 415 հա

ՀՀ Տավուշի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանապետության տարածքի հյուսիս-արևելյան հատվածում: Մարզը հարավ-արևելքում և հարավում սահմանակից է ՀՀ Գեղարքունիքի և Կոտայքի մարզերին, արևմուտքում՝ ՀՀ Լոռու մարզին և պետական սահմանով՝ Վրաստանին, հյուսիսում և արևելքում՝ Ադրբեջանին:

Մարզի կենտրոնով դեպի հյուսիս-արևելք հոսում է Աղստև գետը: Ծովի մակարդակին ամենամոտ կետը (ՀՀ ռելիեֆի ամենացածր կետը) գտնվում է Դեբեդավան գյուղի մոտ՝ 390մ, ամենաբարձր կետը Միափորի լեռնաշղթայի Մուրղուզ լեռն է՝ 2 993 մ :

ՀՀ Տավուշի մարզը տարածվում է Փոքր Կովկասի լեռնաշղթաների արտաքին շարի վրա (Վիրահայոց, Գուգարաց և Միափորի լեռներ): Գտնվում է ՀՀ չափավոր խոնավ տարածաշրջանում: Արևափայլքի տարեկան տևողությունը 1 900-2 000 ժամ է: Ամառները լինում են տաք, ձմեռները՝ մեղմ: Գետերը պատկանում են Կասպից ծովի (Կուր գետի) ավազանին և սնվում են

հալոցքային, ստորերկրյա և անձրևային ջրերից: Բնական լիճը՝ Դիլիջանի մոտ գտնվող Պարզ լիճն է: Այստեղ են գտնվում Ջողագի, Հախումի, Տավուշի, Այգեձորի և Իջևանի արհեստական ջրամբարները:

Մարզի ընդհանուր մակերեսի 40.3%-ը զբաղեցնում են խառն անտառները, որոնք աչքի են ընկնում բուսական և կենդանական աշխարհի բազմազանությամբ: Բնության նախաստեղծ վիճակի պահպանության, առավել հարստացման և տեղական պայմաններում նոր տեսակների ստացման նպատակով Աղստևի ավազանում ստեղծված են Դիլիջանի պետական արգելոցը և Իջևանի անտառային այգին (դենդրոպարկը): Մարզի և հատկապես Աղստևի հովտի բնակլիմայական պայմանները (մեղմ կլիմա, թթվածնով հարուստ լեռնային մաքուր օդ, հանքային բուժիչ ջրեր, անտառներ, դեղաբույսերով հարուստ լեռնաշխարհ) չափազանց նպաստավոր են բնակչության հանգստի կազմակերպման, առողջության վերականգնման և միջազգային տուրիզմի զարգացման համար:

Մարզը համեմատաբար աղքատ է օգտակար հանածոներով: Արդյունաբերական նշանակություն ունեն բենտոնիտային կավը, կրաքարերը, վիմագրական քարը, դոլոմիտը, ֆելզիտը: Աղստև գետի հովիտը հարուստ է հանքային ջրերով, որտեղ կազմակերպված է դրանց արտադրությունը:

Մարզի կենտրոնով է անցնում Հյուսիսային Կովկաս-Թբիլիսի-Երևան գազատարը: Մարզով ձգվում են 146 կմ միջպետական, 253 կմ հանրապետական նշանակության ճանապարհներ: Աղստևի ձորով է անցնում Իջևան-Հրազդան երկաթուղու 70 կմ-ոց հատվածը: Հյուսիսային սահմանի երկայնքով, Դեբեդի ափով անցնում է Երևան-Թբիլիսի երկաթուղու 7 կմ-ոց հատվածը:

2011թ.-ին Տավուշի մարզի **տնտեսության** հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները ՀՀ համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն՝ 0.6 %,
- գյուղատնտեսություն՝ 4.9 %,
- շինարարություն՝ 4.7 %,
- մանրածախ առևտուր՝ 1.2 %,
- ծառայություններ՝ 0.7 %:

Մարզը հանրապետության վառ արտահայտված գյուղատնտեսական շրջաններից է: Անասնաբուծության մեջ առաջատար ճյուղեր են համարվում խոշոր եղջերավոր անասնաբուծությունն ու խոզաբուծությունը, իսկ բուսաբուծության մեջ՝ հացահատիկային մշակաբույսերի մշակությունն ու խաղողագործությունը: Ծրագրեր են իրականացվում պտղատու այգիների վերականգնման ուղղությամբ: Վերջին տարիներին զարգացում է ապրում նաև մեղվաբուծությունը: Մարզի տնտեսության առաջատար ճյուղը մշակող արդյունաբերությունն է: Առավել զերակշռող են սննդի արդյունաբերությունը և փայտամշակումը: Մարզում արտադրվող արդյունաբերական արտադրանքից արտաքին շուկա են արտահանվում գինիներ, հանքային ջուր, քարե և փայտե արտադրատեսակներ:

Բեռնաուղևորափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային տրանսպորտով:

Մարզկենտրոն Իջևան քաղաքը (2011թ. տարեվերջին՝ 20.7 հազ. բնակիչ) գտնվում է Երևանից 132 կմ հեռավորության վրա: Մարզի հյուսիս-արևելյան հատվածի վարչական, արդյունաբերական, կրթամշակութային կենտրոնն է և տրանսպորտային հանգույցը: Քաղաքի արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է (մասնավորապես՝ փայտամշակումը, սննդամթերքի, հանքային ջրի և գինու արտադրությունը): Իջևան քաղաքը հայտնի է նաև գորգագործությամբ:

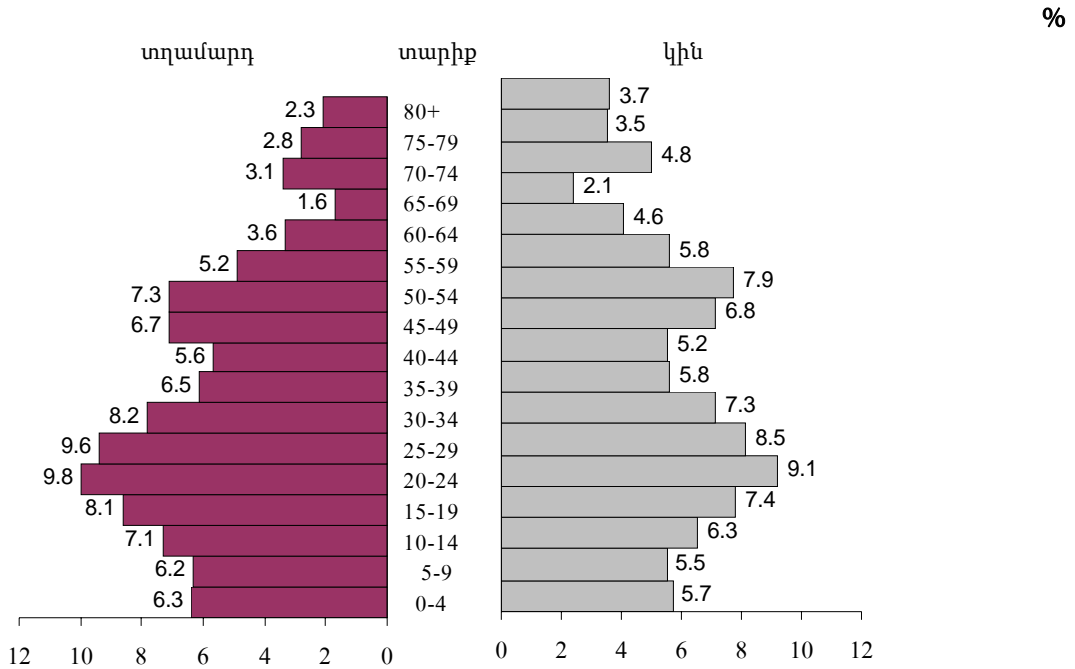
Դիլիջան քաղաքի (2011թ. տարեվերջին՝ 15.7 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 96 կմ է: Քաղաքի արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է, որի մեջ առանձնանում է սննդամթերքի և ըմպելիքի արտադրությունը: Լայն ճանաչում է ստացել «Դիլիջան Ֆրոլովա» հանքային ջուրը:

Նոյեմբերյան քաղաքի (2011թ. տարեվերջին՝ 5.5 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 185 կմ է: Քաղաքի տնտեսական կյանքում էական դեր ունի գյուղատնտեսությունը, որի հիմնական ուղղությունն անասնաբուծությունն ու դաշտավարությունն է:

Այրում քաղաքի (2011թ. տարեվերջին՝ 2.4 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 205 կմ է: Այն կայարանամերձ քաղաք է, բնակչության հիմնական զբաղվածությունը մանրածախ առևտուրն է: Աշխատանքներ են տարվում Այրումի պահածոների գործարանի վերագործարկման ուղղությամբ:

Բերդ քաղաքի (2011թ. տարեվերջին՝ 8.5 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 186 կմ է: Քաղաքի տնտեսական կյանքում գերակշռողը բազմաճյուղ գյուղատնտեսությունն է, որի մեջ առանձնանում են խոշոր և մանր եղջերավոր անասնաբուծությունն ու դաշտավարությունը:

ՄՇՏԱԿԱՆ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՏԱՐԻՔԱՅԻՆ ԽՄԲԵՐԻ, 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ

ՄԱՆՐԱԾԱԽ ԱՌԵՎՏՐԻ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐ

	Քանակը				
	2007	2008	2009	2010	2011
Մանրածախ առևտրի օբյեկտներ, ընդամենը	864	993	1 071	1 066	1 070
այդ թվում՝					
խանութներ	446	560	652	651	665
կրպակներ	372	393	380	379	369
գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկաներ	2	2	2	1	1
սպառողական ապրանքների շուկաներ	2	2	1	1	1
առևտրի այլ օբյեկտներ	42	36	36	34	34

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

	Քանակը				
	2007	2008	2009	2010	2011
Պետական նախադպրոցական	43	43	43	45	45
Ոչ պետական նախադպրոցական	-	-	-	-	1
Պետական հանրակրթական	80	81	81	81	81
Ոչ պետական հանրակրթական	1	-	-	-	-
Երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	16	16	17	17	18

	Քանակը				
	2007	2008	2009	2010	2011
Պետական նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական ¹	1	1	3	3	3
Պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	6	6	6	6	6
Ոչ պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	1	1	1	-	-
Պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատության մասնաճյուղ	2	2	2	2	2

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ *
Իջևան	ք. Իջևան	20 732
Բերդ	ք. Բերդ	8 517
Դիլիջան	ք. Դիլիջան	15 664
Նոյեմբերյան	ք. Նոյեմբերյան	5 510
Այրում	ք. Այրում	2 395

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ **
1	Ագատամուտ	•Ագատամուտ •Բարխուդարլու	2 823
2	Ակնաղբյուր		445
3	Աղավնավանք		289
4	Աճարկուտ		185
5	Այգեհովիտ	•Այգեհովիտ •Կայան	3 608
6	Այգեձոր		2 495
7	Այգեպար		639
8	Աչաջուր		4 573
9	Արծվաբերդ		3 228
10	Արճիս		1 075
11	Բագրատաշեն		2 873
12	Բաղանիս		832
13	Բարեկամավան		335
14	Բերդավան		3 267
15	Բերքաբեր		528
16	Գանձաքար		3 531
17	Գետահովիտ		2 024
18	Գոշ		1 218
19	Դեբեդավան		638

¹ Ներառյալ այն միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները, որոնք իրականացնում են նախնական (արհեստագործական) ծրագիր:

* Այստեղ և հետայսու՝ ՀՀ մարզերի քաղաքային համայնքների բնակչության թվաքանակը ներկայացվել է ՀՀ 2001թ. մարդահամարի հիմքով վարվող ընթացիկ հաշվառմամբ:

** Այստեղ և հետայսու՝ ՀՀ մարզերի գյուղական համայնքների այս տվյալների սկզբնաղբյուրը՝ գյուղական համայնքների կողմից տարեկան կտրվածքով ներկայացվող «Գյուղական բնակչության սեռատարիքային կազմը» պետական վիճակագրական հաշվետվություններն են: Այդ սկզբնաղբյուրներով ՀՀ 866 գյուղական համայնքների մշտական բնակչության թվաքանակների հանրագումարը՝ ամբողջությամբ ըստ մարզերի ունի որոշակի շեղում բնակչության ընթացիկ հաշվառման համանուն տվյալներից, որոնք խարսխված են ՀՀ արդարադատության նախարարության և ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանության վարչական ռեգիստրների տվյալների վրա (շեղումը՝ 01.01.2012թ.-ի դրությամբ ՀՀ մասշտաբով՝ կազմել է +4.7%): Շեղումը հիմնականում պայմանավորված է գյուղական համայնքների միջև խնդրո առարկա տեղեկատվության փոխանակման, համադրման և անվանական տվյալների մակարդակով ստուգաճշտման համակարգի բացակայությամբ:

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2012թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
20	Դեղձավան		303
21	Դիտավան		297
22	Դովեղ		558
23	Ենոքավան		543
24	Զորական		1 050
25	Թեղուտ		1 434
26	Իծաքար		303
27	Լճկաձոր		449
28	Լուսահովիտ		397
29	Լուսաձոր		701
30	Խաչթառակ		1 838
31	Խաչարձան	•Խաչարձան •Գեղատափ •Ճերմակավան	334
32	Ծաղկավան (Իջևանի տարածաշրջան)		549
33	Ծաղկավան (Տավուշի տարածաշրջան)		953
34	Կիրանց		289
35	Կոթի		2 210
36	Կողբ		4 530
37	Հաղարծին		3 784
38	Հաղթանակ		1 226
39	Հովք		397
40	Մոսեսգեղ		1 951
41	Նավուր		1 134
42	Ներքին Կարմիր աղբյուր		1 072
43	Նորաշեն		1 727
44	Ոսկեպար	•Ոսկեպար •Ասկիպատ	869
45	Ոսկեվան		1444
46	Չինարի		1 256
47	Չինչին		646
48	Չորաթան		1 050
49	Պառավաքար		1725
50	Պտղավան		890
51	Ջուջևան		602
52	Սարիգյուղ		1 154
53	Սևքար		2 013
54	Վազաշեն		860
55	Վարագավան		672
56	Վերին Կարմիր աղբյուր		1 708
57	Տավուշ		1 674

**ՀՀ ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10 000 ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2011թ.**

	Ընդամենը	նրանցից՝	
		կանայք ¹	տղամարդիկ ¹
Բնակչությունը, մարդ	10 000	5 070	4 930
Ծնվածներ, մարդ	113	55	58
Մահացածներ, մարդ	100	50	50
Ամուսնություններ	52	X	X
Ամուսնալուծություններ	5	X	X
Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր բնակավայրերում, քառ.մ	33.7	X	X
Կրթության ոլորտ. հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝			
նախադպրոցական	199	100	99
հանրակրթական	1 276	645	631
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	132	88	44
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	24	4	20
միջին մասնագիտական	60	26	34
բարձրագույն մասնագիտական	126	67	59
Առողջապահության ոլորտ՝			
հաճախել են պոլիկլինիկական տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	27 401	...	...
Մարզիկներ, մարդ	51	10	41
Զբաղվածներ, մարդ	4 583	2 374	2 209
նրանցից՝ գիտական հիմնարկներում	-	-	-
նրանցից՝ գիտության դոկտոր	-	-	-
գիտության թեկնածուներ	-	-	-
ուսուցիչներ	155	127	28
բժիշկներ	17	...	...
միջին բուժանձնակազմ	49	...	...
Գործազուրկներ , մարդ	622	364	258
Մոցիալական ապահովության ոլորտ			
ընդամենը կենսաթոշակառուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	1 827	...	...
աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	335	X	X
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում			
գրադարան	14 439	...	...
թատրոն	-	-	-
համերգ	-	-	-
թանգարան	455	...	...
Իրավական ոլորտ			
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	32	X	X
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	17	X	X
միջին ծանրության	11	X	X
ծանր	4	X	X
առանձնապես ծանր	0.0	X	X

¹ Ցուցանիշները հաշվարկային են: